

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede

Historisch Museum Ede

1993 - 4

m. meeuwissen

Bedrijf: Frankeneng 102
Postadres: Amsterdamseweg 66
6712 GK Ede
08380 - 35050

meeuwissen
voor versheid, kwaliteit en service

CHOCOLATERIE

≡ Le Bâton ≡
Superieur

HOF VAN GELDERLAND EDE

G.C. Meeuwissen-de Wilde

de lekkerste winkel van Ede

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

Autolakken
Draadmateriaal
Gereedschap
Verf
IJzerwaren

* Bezorgen
gratis
Hout Board Triplex
Wandplaten Schroten
Wandweefsel

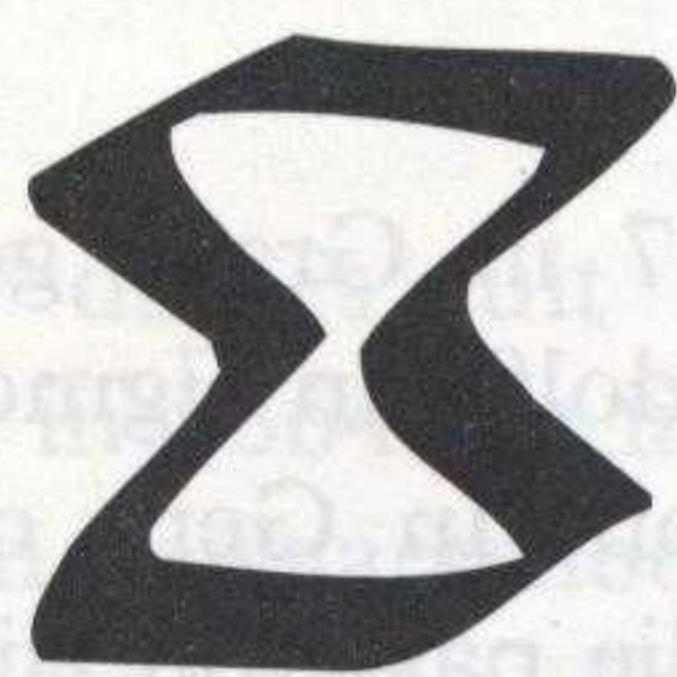
Dit alles natuurlijk bij

DOE-HET-ZELF MARKT

ELBERT JANSEN V/H DE NOOY

KOLKAKKERWEG 65 - 67 - EDE - TEL. 08380 - 11680

* Wij geven u een deskundig advies

DE ZANDLOPER

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Ede
21e jaargang nr 4 november 1993

Van het bestuur

Een glunderende penningmeester heeft mogen vaststellen dat veel leden telken jare een hoger bedrag aan de vereniging overmaken dan waartoe ze "verplicht" zijn. Al die extra bijdragen boven de contributie - van slechts twintig gulden - zullen uiteraard extra goed worden besteed. Vandaar dat we graag melding maken van de mogelijkheid de penningmeester te laten blijven glimlachen. Een vrijwillige verhoging van de contributie is altijd welkom.

In de vorige Zandloper was een hele pagina gereserveerd voor de eerlang te verschijnen kadastrale atlas van Ede. Nog steeds kan men daarop intekenen. Zoals gemeld: het aantal belangstellenden is bepalend voor de oplaag. Bij voorintekening bedraagt de korting tien gulden en er is nòg wat aardigs: in het tekstboekje worden de namen van alle voorintekenaars afgedrukt. Interesse? Dan graag zo spoedig mogelijk bellen met het museum (08380-19554).

Ook dit jaar wil het bestuur van Oud Ede alle vrijwilligers figuurlijk gesproken in het zonnetje zetten. Hiervoor is de avond van 24 november gereserveerd.

De vorige Zandloper heeft de lezers te laat bereikt. Het bestuur en ook de redactie - die part noch deel hadden aan de vertraging - bieden alsnog daarvoor verontschuldiging aan.

DE ZANDLOPER is het orgaan van de Vereniging Oud Ede

- * Het dagelijks bestuur van de Vereniging Oud Ede bestaat uit mevrouw H.A. Blaauw-De Wit (voorzitter), mevrouw G.W. Elbertsen-Wiegeraadt (secretaris) en de heer E. Jansen (penningmeester).
De contributie bedraagt 20 gulden per jaar, te storten op giro 353.42.68 van penningmeester Vereniging Oud Ede te Ede.
- * Het Historisch Museum Ede (Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. 08380-19554) is open 's middags van twee tot vijf uur, op zondag tot vier uur. Op maandagen is het museum gesloten.
- * Redacteuren van De Zandloper zijn de heren Auke Cloo (eindredacteur), Jaap W. Top, Gerard W. Onderstal en Gosse H. Stel.
- * Adres voor vereniging, museum en orgaan: Museumplein 7, 6711 NA Ede, tel. 08380-19554.
- * Produktie van het blad: Drukkerij Frouws te Ede.

Meldingen uit Historisch Museum Ede

Monumentendag

Ter gelegenheid van de Nationale Open-Monumentendag kregen we bijna honderd bezoekers. Geen klagen derhalve.

"Spelenderwijs"

Een tentoonstelling die meer dan 1800 belangstellenden heeft getrokken. Met name de zogenaamde taxatiedagen werden prima bezocht; ze werden georganiseerd in samenwerking met de leden van "Veos". De duizendste bezoeker van "Spelenderwijs" was de jeugdige Steven Ooijendijk, die speciale attentie genoot (zie foto).

Hoofdzaken

De maand oktober stond in het teken van het hoofddekseel: petten, koksmutsen, hoge hoeden, kindermutsen e.d.

Karel van Egmond

In de vorige Zandloper maakten we al even melding van de wisselexpositie over een niet onbelangrijk persoon uit onze vaderlandse geschiedenis: Karel van Gelre, beter gezegd Karel van Egmond, hertog van Gelre. Deze expositie heeft plaats van 17 november tot 30 januari. Karel van

Egmond werd in 1467 in Grave geboren als zoon van hertog Adolf van Egmond en Catharina van Bourbon. In Gent ontving Karel een opvoeding die paste bij zijn rang en stand.

Als hoveling was hij verplicht aan de zijde van Maximiliaan van Oostenrijk te vechten. In 1487 werd Karel gevangen genomen en naar Frankrijk afgevoerd; hij verbleef er totdat in 1492 de Gelderse steden erin slaagden hem vrij te kopen. Met de komst van Karel van Gelre in het hertogdom Gelre ontbrandde de strijd om het voortbestaan van een zelfstandig vorstendom. In 1519 trad Karel in het huwelijk met Elisabeth van Brunswijk-Lunenburg. In 1538 overleed hij te Arnhem, waar zijn praalgraf zich in de Eusebiuskerk bevindt.

Schenkeningen

Over enige tijd wil het museum een aparte vitrine reserveren voor de laatste schenkingen. Indien men voorwerpen weg wil doen die in deze vitrine geëxposeerd zouden kunnen worden, is het dienstig contact op te nemen met conservator D.J. List. Het is mogelijk dat Oud Ede of het museum geïnteresseerd is.

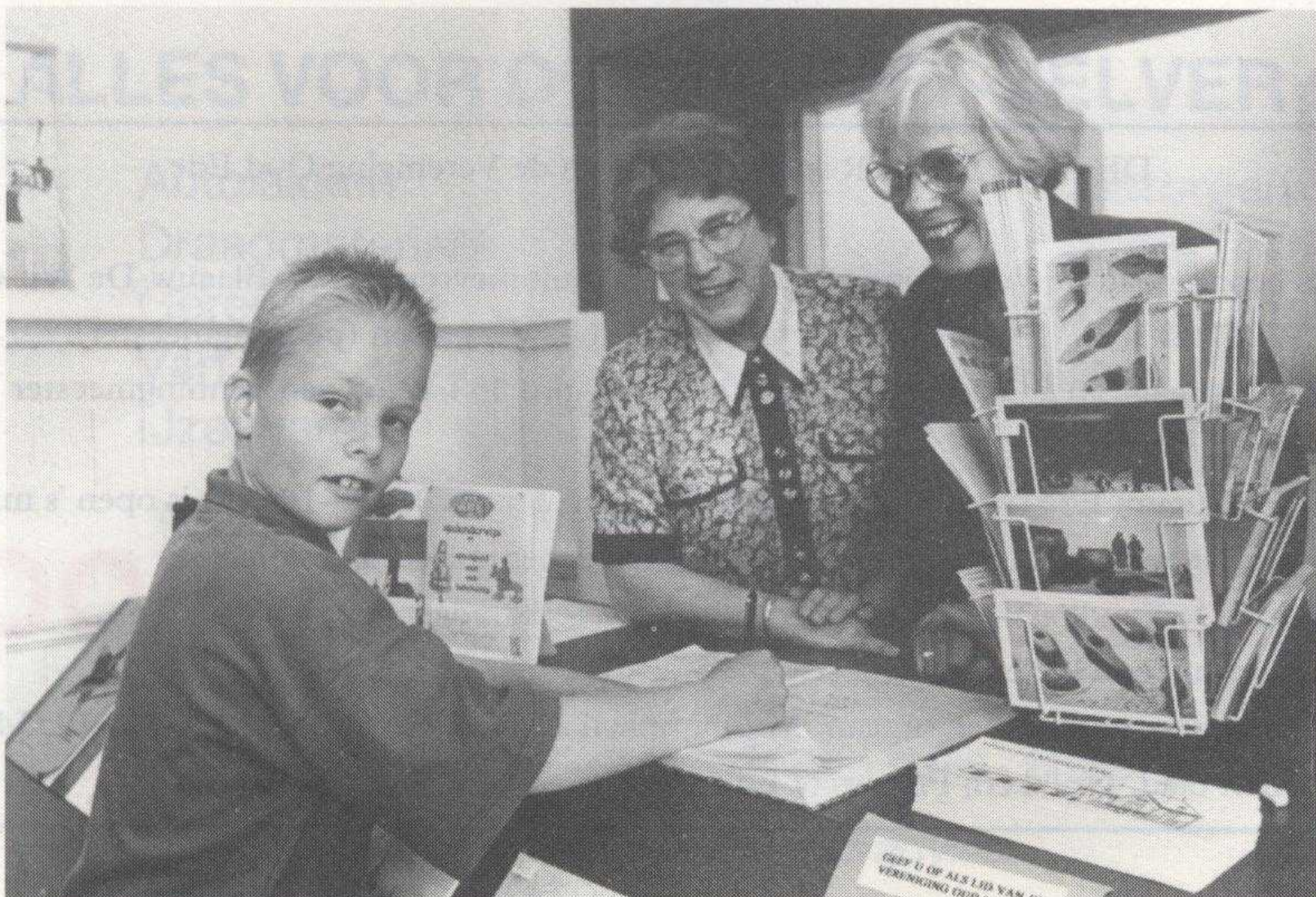

Foto:
Cord Otting,
Veenendaal

De "Protestantsche Bewaarschool": 1864-1930*

Zeven dames uit "de betere kringen" namen in 1864 het initiatief tot de stichting van een bewaarschool op protestants-christelijke grondslag. Er werd een vereniging opgericht met als doel "dat kinderen beneden zeven jaar tegen een gering schoolgeld naar ligchaam en geest ontwikkeld zullen worden en eene zorgvuldige en liefderijke behandeling ondervinden".¹⁾

De start was moeilijk. Vooral financieel. Met veel hulp werd het geld voor een schoolgebouw aan de Bettekamp bijeengeschraapt, getuige de volgende rekening: Aankoop grond f.350.-, gebouw f.3400.-, bijkomende kosten f.129.-, schuur f.132.-, schoolmeubelen f.148.-. De vereniging ontving aan donatiën f.1136.- Verdere inkomsten: bazar f.374.-, verloting f.91.- De in die dagen bekende auteur J.J. Cremer hield een lezing: opbrengst f.100.-²⁾

De huisvesting was verre van ideaal. In een brief van de gezondheidscommissie voor de regio Ede-Wageningen staat het volgende: "Bij het door ons gehouden onderzoek in het gebouw der bewaarschool te Ede, hebben de volgende zaken de aandacht getrokken. Het tocht in de lokalen; de ventilatie is gebrekkig (-) een waschgelegenheid ontbreekt. Het zien op het schoolbord is gebrekkig door verkeerde lichtschepping".³⁾

Het schoolgeld bedroeg 5, 7½ of 10 ct. per kind, al naar gelang de draagkracht van de ouders. De meesten betaalden het minimum.⁴⁾ Verder probeerde de vereniging via donaties, contributies en schoolgeld aan voldoende inkomsten te komen. Ook kreeg men hulp van enkele plaatselijke verenigingen. Het muziekcorps "Crescendo" gaf af en toe een concert, waarvan de opbrengst voor de bewaarschool was. Op Koninginnedag 1911 verzorgde de Oranjevereniging voor f.120.- de tractaties voor de kinderen. Zelfs het garnizoen liet zich niet onbetuigd: 2e luitenant der artillerie Keppel Hesselink deelde in een brief mee, dat op 5 april

1911 door enige officieren van het garnizoen Ede bij de heer Kleuver "het schijn-drama Julius Caesar" opgevoerd zou worden. Het batig saldo was bestemd voor de bewaarschool.⁵⁾ Ooit werd de school in een testament met een gering legaat bedacht. Al die begunstigers hadden artikel 4 van de statuten goed gelezen en begrepen: "De vereniging geeft aan ieder, die verlangt het weldadig doel dezer vereniging te bevorderen, de gelegenheid dit te doen, hetzij door giften ineens, hetzij door een jaarlijkse bijdrage, hetzij door beiden tegelijk".⁶⁾

Vooral de uitgaven voor brandstoffen en onderhoud van het gebouw waren, in verhouding tot de inkomsten, hoog. In 1918 waren de prijzen voor cokes en steenkolen zodanig, dat overwogen werd de school gedurende de wintermaanden te sluiten. De gemeenteraad werd om een bijdrage gevraagd, maar de brandstoffencommissie der gemeente wees het verzoek af, omdat de gemeente "de Bewaarschool alhier ziet als eene philanthropische inrichting".⁷⁾ Wel blijkt uit de kasboeken van de school dat de gemeentelijke subsidie in 1919 van f.100.- werd opgetrokken naar f.300.- per jaar.⁸⁾

Sociale rol

Het aantal kinderen dat de school bezocht varieerde van ruim 50 tot rond de 80 per dag.⁹⁾ Pas in latere jaren nam dit getal af. Gedurende zesenzestig jaar zijn de kleintjes uit het dorp Ede hier welkom geweest en hebben zij er hun spelletjes gespeeld. Naast een pedagogische taak, verschafte de school zich ook een sociale rol, zoals blijkt uit de mededeling bij de inzameling voor het kerstfeest in 1927: "Bestuurderessen der Protestantsche Bewaarschool te Ede wenshende voor de kinderen dier school, evenals gewoonlijk, tegen het aanstaande kerstfeest een kerstboom gereed te maken en daarbij aan kinderen van behoeftige

ouders kleederen uit te delen, nemen de vrijheid Uwe zeer gewaardeerde medewerking in te roepen die zij bij vorige uitdelingen zoo ruimschoots mochten ondervinden. Zij verzoeken U beleefd op onderstaande lijst van Uwe medewerking voor het beoogde doel te doen blijken".¹⁰⁾

Uit de opbrengst van de inzameling werden zowel kleren als speelgoed gekocht. In het archief van de school bevindt zich een lijst waarop precies staat aangegeven welk kind welk stuk speelgoed kreeg en welke kinderen voor "kleederen" in aanmerking kwamen. De opbrengst van 1927 was f.27,40; met een nagekomen gift van f.1,50 kwam het totaal op f.28,90. Daarvan werden o.a. aangeschaft: "een teekenlei, een bromtol, een kaatsbal, een blikserviesje, een vlechtdoos en een muziekdoos".¹⁰⁾

„Ziel” Bremer

Aan de school zal voor altijd de naam van

juffrouw Bremer verbonden blijven. Bij haar 40-jarig jubileum in 1925 hebben B & W haar een levenslange toelage van f.100.- per jaar als aanvulling op haar ouderdomsrente toegekend.¹¹⁾ Daarnaast hield men een inzameling. Particulieren en bedrijven zorgden voor "milde gaven". Onder hen notaris Op ten Noort, die het doel van de collecte kernachtig samenvatte: "Zij heeft vele dienstjaren achter den rug, haar taak is een allesbehalve benijdenswaardige en de ziel mist daarbij het vooruitzicht op een eenigszins onbezorgden ouden dag".¹²⁾

Door het grote aantal kinderen werd het noodzakelijk de hoofdleidster de steun te geven van een tweetal assistentes. Ook werd op den duur een "huisbewaarster" aangesteld. Op de advertentie in de "Neder Veluwe" van 9-5-1907, waarin sollicitanten werden opgeroepen naar de vacature van huisbewaarster, schreef o.a. dhr. J. Jansen uit Bodegraven: "De ondergeteekende

De bewaarschool in 1896 (foto: Archief Historisch Museum Ede).

neemt beleefd de vrijheid mij schriftelijk tot U te wenden aangaande de advertentie voorkomende in de Neder Veluwe van 9 mei als huisbewaarders aan de protestantsche bewaarschool te Ede. Ik en mijn echtgenoot zijn beiden 30 jaar lidmaat der Ned. Hervormde Gemeente, thans apothekersbediende van beroep bij wien tevens inlichtingen zijn te verkrijgen aangaande mijn ondergeschikt gedrag en dagelijksche werkzaamheden (-) Hierbij sluit ik in een afschrift van mijn zedelijk gedrag afgegeven de 14e Maart door de emeritus predikant der Herv. Gemeente alhier. Verder ben ik drie jaar getrouwd, één kindje van vier maanden (-) Ik ben Edenaar van geboorte en zou gaarne die heerlijke streek weer willen bewonen en zal daarom niets onbepoefd laten U Edelen zooveel mogelijk genoeg te doen die dan zwaar op ons ruste", w.g. J. Jansen.¹³⁾ Een andere sollicitante somde een hele serie referenties op, waaronder "Mijnheer Van der Kraats, rentmeester; hij woont kort bij Tulp de bakker". Daarna volgden nog enkele gewichtige lieden die als "getuigen" werden voorge-

dragen. De brief besloot met: "En als U nog meer getuigen hebben wilt kan ik er in Lunteren wel meer krijgen".¹⁴⁾

Sluiting

In 1930 moest de school wegens gebrek aan geld en leerlingen worden gesloten. Nadat het bestuur "op verschillende wijze had beproefd het voortbestaan van de school te verzekeren en zulks niet mogelijk bleek te zijn, moest helaas wel worden besloten tot dit weinig roemrijke einde van eene zo nuttige instelling in ons dorp".¹⁵⁾ Bij de oprichting was vastgelegd dat "de vereeniging is gevestigd voor den tijd van 29 jaren en 11 maanden. Bij het verstrijken van het in de vorige alinea genoemde tijdvak wordt de vereeniging opnieuw aangegaan voor den tijd van 29 jaren en 11 maanden".¹⁶⁾ Hoewel deze bepaling het voortbestaan van de school voor de komende 24 jaren garandeerde, ging op 30 september 1930 "des namiddags om half drie" de deur van de school voorgoed op slot.

C.E.H.J. Verhoef

Noten:

* Zie ook: H.J. Nijenhuis, Het Poppenschooltje, in: Ede Stad, 3-12-'80.

1. Art.1 van de Statuten van de Vereeniging Protestantsche Bewaarschool te Ede, in: archief Prot. Chr. Bewaarschool Ede, in: gem. archief Ede.
2. Geschiedenis van Ede, uitgave Ver. Oud Ede, Arnhem 1980, dl.I. 197/8.
3. Brief Gezondheidscommissie regio Ede-Wageningen, 17-11-1904, in: archief Prot. Chr. Bewaarschool Ede, in: gem. archief Ede.
4. Leerlingenlijst Bewaarschool, in: idem.
5. Brief 2e lt. der artillerie, in: idem.
6. Art. 4 van de Statuten, enz., in: idem.
7. Brief van de Brandstoffencommissie van de gem. Ede, 28-6-1918, in: idem.
8. Kasboek Bewaarschool, in: idem.

9. Leerlingenlijst Bewaarschool, enz., in: idem.

10. Archief Prot. Chr. Bewaarschool Ede, in: archief Historisch Museum Ede.
11. Brief B&W Gem. Ede, 22-4-'25, in: archief Prot. Chr. Bewaarschool Ede, in: gem. archief Ede.
12. Brief notaris Op ten Noort, 7-3-1925, in: idem.
13. Sollicitatiebrief J. Jansen, in: idem.
14. Sollicitatiebrief K.H. Koops, in: idem.
15. Edese Courant 11 oktober 1930.
16. Art. 1 van de Statuten, enz., in: archief Prot. Chr. Bewaarschool Ede, in: gem. archief Ede.

Politie­man Minne Visser was de schrik van de bakkers

Namen, namen, namen. Tijdens bijeenkomsten van verenigingen als Oud Ede kan men steeds weer de vraag horen stellen: Wie was dat ook weer? Zo werd niet zo lang geleden ergens gesproken over de vroegere politie­man Minne Visser, die in zijn dienstperiode nogal wat bakkers angstzweet heeft bezorgd. We vertellen zo dadelijk het hoe en waarom.

De Utrechtse politie­man nr. 312 solliciteerde in 1929 bij de politie in Ede. Dat was Minne Visser, oorspronkelijk afkomstig uit Moddergat, in het hoge noorden van Friesland. Waarom hij precies naar Ede wilde komen, is nimmer ontsluit. Het beviel hem in Utrecht ook uitstekend. Hij vertelde later nogal eens dat de jonge rijwielagenten van het bureau Maliebaan regelmatig hun dienstfietsen schoon moesten maken. Daar had Visser wat op gevonden: hij bond z'n rijwiel aan een dreg en dompelde het geheel een paar maal onder

Visser in het uniform van de oorlogsjaren.

in de stadsgracht. Een voorbeeld dat weldra door anderen werd gevolgd.

De "eerlijke ronde Fries" (we citeren de krant uit die tijd) werd op 15 augustus 1929 in Ede benoemd in de rang van agent tweede klasse. Vijftien jaar later werd hij bevorderd tot agent eerste klasse. Tijdens de viering van zijn zilveren dienstjubiläum in 1946 werd Minne Visser - inmiddels hoofdagent geworden - door o.a. commissaris H.J. Teeseling toegesproken.

Begravenissen werden destijds nog uitgevoerd met een rouwkoets en volgrijtuigen. Deze foto is genomen op de hoek van de Kolkakkerweg en de Schaapsweg ter hoogte van de oude slachterij van Stroomberg. Op die plek staat nu het Luttikenerf.

Nu de relatie met de bakkers. Van Visser was bekend dat hij er soms in nachtelijke uren met een ladder op uittrok om bakkers te controleren; zij hadden zich namelijk te houden aan de wetsbepalingen inzake nachtarbeid. Visser gebruikte de ladder om door een hoog gelegen raam in de bakkerij te kunnen kijken. Door deze activiteit stond hij al gauw bekend als de schrik van de bakkers. Daar werd door de heer Teeseling in diens toespraak ook aan herinnerd. Achtereenvolgens deed Visser dienst in verschillende politiestations, te weten achter het (in 1942 afgebrande) gemeentehuis aan de Notaris Fischerstraat, de post bij de daarnaast gelegen villa Dorpszicht (thans kantoor van de Stichting West-Veluwe voor gezinsverzorging en maatschappelijk werk), het complex woningen aan de Infanterielaan en - uiteraard - het gebouw van de politie aan de Breelaan. Na de zomer van 1944 meldde Visser zich ziek. Hij vertikte het nog langer voor de Duitsers te werken en vertrok met zijn gezin naar Friesland; dat werd een lange tocht, deels per fiets en deels te voet. Zijn dienstpistool bracht hij bij een verzetsgroep in Leeuwar-

De stoet kwam langs het politiebureau, waar v.l.n.r. commissaris H.P.C. van der Werff, wnd. comm. H.M. van Kooten en de inspecteurs G.J. de Vries en G.J. Kesteloo de groet brachten.

den. Later keerde brigadier Minne Visser terug naar Ede, waar hij op 20 mei 1955 overleed. Vanuit zijn woning aan de Kolkakkerweg werd hij met korpseer begraven, zoals op bijgaande foto's te zien is.

J.J. Boeve

De rouwstoet passeert hier het kruispunt Oude Rijksweg. De woning "Natura Sanat" op de hoek van de Otterloseweg en ook het huis op de Bunschoterweg moesten wijken voor de aanleg van een tunneltje.

Oud Edenaren op de fiets langs bezienswaardigheden

Het uitstekende idee van het bestuur van Oud Ede om de leden per fiets te confronteren met een aantal belangwekkende punten in Ede, werd helaas onvoldoende beloond. Bij de aanvang van de zeer interessante ochtend (het was 18 september) waren slechts veertien personen aan de koffie in hotel De Paasberg, waar informatie werd verstrekt over te bezoeken of te passen objecten. Uitermate boeiend veelal. Op de praatstoel zat om te beginnen de heer H. Wildenburg, die midden 1944 een belangrijk aandeel kreeg in het verzet en na de oorlog lid werd van het Mausoleumcomité. Met medewerking van Canadese strijdkrachten kwam het mausoleum in november 1945 klaar en na een dienst in de Oude Kerk werden er de kisten van veertig gevallen bijgezet. Prins Bernard heeft op 2 augustus 1947 het mausoleum overgedragen aan de gemeente Ede.

Niet ver daarvandaan bevinden zich de Trapakkers, waarover de heer A.R.M. van Rooijen zijn verhaal deed. Het betreft een terrein van ongeveer een hectare met een hoogteverschil van zes meter. De gemeente wilde er destijds een plantsoen van maken, maar dat is gelukkig niet doorgegaan. Door de goede zorgen van tientallen vrijwilligers werd het een oogstgebied van o.m. rogge, tarwe, gerst, vlas, koolzaad en aardappelen. Zo heeft Ede een mooie lap grond vlak bij het centrum behouden, een terrein dat druk wordt bezocht, ook door scholieren. Voorzitter mevr. Blaauw van Oud Ede kon een en ander melden over het merkwaardige monument voor Anna Maria Moens, de uit Hoorn afkomstige oprichtster van een kostschool in Ede. In 1818 was de herbouw voltooid van Huize Kernhem op de plek waar het kasteel had gestaan. Daar is ook een kostschool in geweest. De huur bedroeg 300 gulden per jaar, het kostgeld

echter beliep jaarlijks 1000 gulden. Meisjes konden er tot haar 21ste jaar verblijven, jongens tot hun twaalfde. Anna Maria Moens overleed op 54-jarige leeftijd. Ze had lang daarvoor de buurt Ede-Veldhuizen gevraagd op de Paasberg te worden begraven. Daar hebben dankbare oud-leerlingen later het monument laten plaatsen. Twee onderwerpen waren de amateur-historicus Jaap Nijdam toevertrouwd. Hij sprak eerst over De Hooge Paaschberg, het bekende gebouw aan de Arnhemseweg dat vlak bij zich een dependance van het Marx College dreigde te krijgen. Dat zou een onmiskenbare aantasting van dat hele gebied hebben betekend. Aan een uit 1795 daterende encyclopedie had Nijdam de wetenschap ontleend dat de Paasberg al in Germaanse tijden heeft bestaan en dat er o.m. rond Pasen vuren werden ontstoken. Er is in ieder geval een tijd geweest dat het gebied minder begroeiing kende, waardoor men over de Vallei plaatsen als Amersfoort, Rhenen en Arnhem kon zien. Toen wat meer welgestelde lieden in Ede kwamen wonen, werd De Hooge Paaschberg gebouwd.

Wat moet en kan er gebeuren met oud Ede-Zuid? Nadat Ede in 1845 een aansluiting had gekregen op het net van de spoorwegen, kwamen er gaandeweg meer activiteiten, zoals de bouw van kazernes (in 1905 begonnen) en de komst van de Enka rond 1920. Die kunstzijdefabriek werd zelfs de grootste in haar soort in ons land. Voor de bijna 3000 werknemers waren woningen nodig en op initiatief van de Enka kwam o.m. in Zuid het zogenaamde Poortgebied van de grond. In de ogen van Nijdam zou althans een gedeelte van de buurt tot monument verklaard moeten worden. Is er eigenlijk niet reeds veel te veel verloren geraakt hier in de gemeente?

Met vragen als deze stapten de excursie-gangers op de fiets. Achtereenvolgens werden de plaatsen bezocht waarover eerder die ochtend inleidingen waren gehouden.

Een gezonde, leerzame onderneming die om een herhaling vraagt. Doch dan zal het bestuur op een wat grotere belangstelling moeten mogen rekenen.

Ouwejoar

Ouwejoar is nie meer wat ut geweest is. Tegeswoordig loopt al ut volluk mit un hoop vuurwaark langus de weg. En un schik dat ze hen, en wat geeft dat toch un harde knal, miroakels gewoon. Mer je kun wel zien dat ze niet veul gewend zin. Dat vuurwaark van noe das net un scheet as je ut heurt.

Vrogger wier ut Ouwejoar wel aandere uutgeschoten. Je begon meestal al in november noar un ouwe mellukbus te zeuken, en as je dur eentje had, dan wier dur un goatje onderin gemoakt. Bie de fietsemoaker kon je carbid kriegen. Een klein bietje wier in de bus gedoan, en dan ging dur un klein ietsje woater bie. Soms was un keertje tuffen al genug. Ut deksel wier goed vast op de bus gesloagen. De bus mos op zun kaant liggen, en dan ging je un lange sliet zeuken. An ut eind van de sliet ging un tod. Carbid en woater geeft gas, en as dur

genog was dan wier ut tod angestoken en veur ut gat gehouwe. Hierdeur ontplofte ut gas in de bus. Nou, dat gaf altied zo'n alderbarstende klap dat je oren stingen te tuuten. Ut deksel van de bus wier einden vurt geslingerd, en as je pech had, dan vloog de onderkaant uut de bus. Doarum gebruikten we ok die lange sliet want aandere kon ut je benen kosten.

Mer ja, toen kwam de tied dat ut verbojen wier. Geluudsoverlast en te veul decibels enzo... Ut is noe niks beter dan vrogger. Eerder aarger. Ze steeken alles in den braand en goan rotzooi trappen. Mer ik zal je vertellen, ik sting veurig joar achter ut huus op Ouwejoarsdag en toen heurde ik in de veerte un doffe klap. Ik wis ut geliek. D'r was dur eentje mit de carbidbus an ut schieten.

Zouwen we dan toch weer teruggoan noar die goeje ouwe tied van vrogger?

J.T.

Ede-Veldhuizen blijft in de belangstelling

Verwijzend naar de beide artikelen over de buurt Ede-Veldhuizen in de vorige Zandlopers, schrijft ons de heer J. Kijlstra te Ede te menen "dat de kades (Lunterse Kade, Mei(=meent)kade, Kade en Bennekomse Kade) destijds zijn opgeworpen om instroom van water uit het toen nog hoger liggende veen te verhinderen. Afwatering van het veen, en afvoer van de turf, vond plaats via zogeheten wijken. Zo zijn thans nog bekend de Krakers- en de Jufferswijk. Na opwerping van de kades kon, via de Wetering, een groot deel van de weidegronden beter ontwaterd worden - en derhalve intensiever gebruikt".

Toen het veen was afgegraven, gaat de heer Kijlstra voort, en het gebied buiten de kades lager kwam te liggen dan daarvoor, veranderde de functie van de kades in die zin dat zij nu moesten zorgen dat het overschot aan water uit de buurten niet rechtstreeks de ontveende gebieden instroomde. Ook toen vond ontwatering dus nog steeds vooral plaats via de Wetering op de Grift. Als men van De Klomp naar de oude spoorwegovergang bij de oude fortificatie De Batterijen rijdt, ziet men aan de rechterhand inderdaad een rechthoekige plas. Een dergelijk regelmatig gevormd water kan nooit een gevolg zijn van een doorbraak van de spoordijk. Wat we daar zien, is een zogenaamde tankval. In geval van oorlog werd het gebied voor de Grebbelinie, de Gelderse Vallei, onder water gezet, geïnundeerd. Het kenmerk van inundatie is dat er maar een relatief ondiepe waterlaag aangelegd wordt, te ondiep om over te varen, maar diep genoeg om niet met wielvoertuigen of te voet doorkruist te kunnen worden. In een dergelijk ondiep water kan natuurlijk een tank - of een ander geschikt voertuig - nog wel ingezet worden.

Door nu in een inundatiegebied op geschikte plekken een gracht te graven, een "tankval", was dit gevaar hierdoor ook

bezworen. Dat deze "tankval" precies op die plaats ligt, is niet vreemd: de Emminkhuizer Berg vormt een natuurlijke verzwakking van de Grebbelinie en daarom ook is de weg van De Klomp in de richting van de Emminkhuizer Berg o.a. via De Batterijen en genoemde "tankval" danig versterkt geweest. In feite werd een agressor, met name door deze "tankval", gedwongen een aanval op dit punt via een zeer smal front in te zetten. Tot zover de heer Kijlstra.

De geachte briefschrijver refereert ook nog aan de gepubliceerde opmerkingen over de spoorwegaanleg. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat het dorp Ede een aansluiting zou krijgen op de lijn Utrecht-Arnhem. Ook toen al, aldus de heer Kijlstra, waren de vroede vaders tamelijk angstig voor nieuwe zaken. Er werd derhalve gezegd dat de lijn maar ten zuiden van Ede-Veldhuizen, door de Maanen dus, moest lopen. Dat is de reden dat het station Ede-Wageningen zo ver van het centrum aflight. En dat is weer de reden van de opbloei van de Stationsweg, middels villabebouwning en verharding.

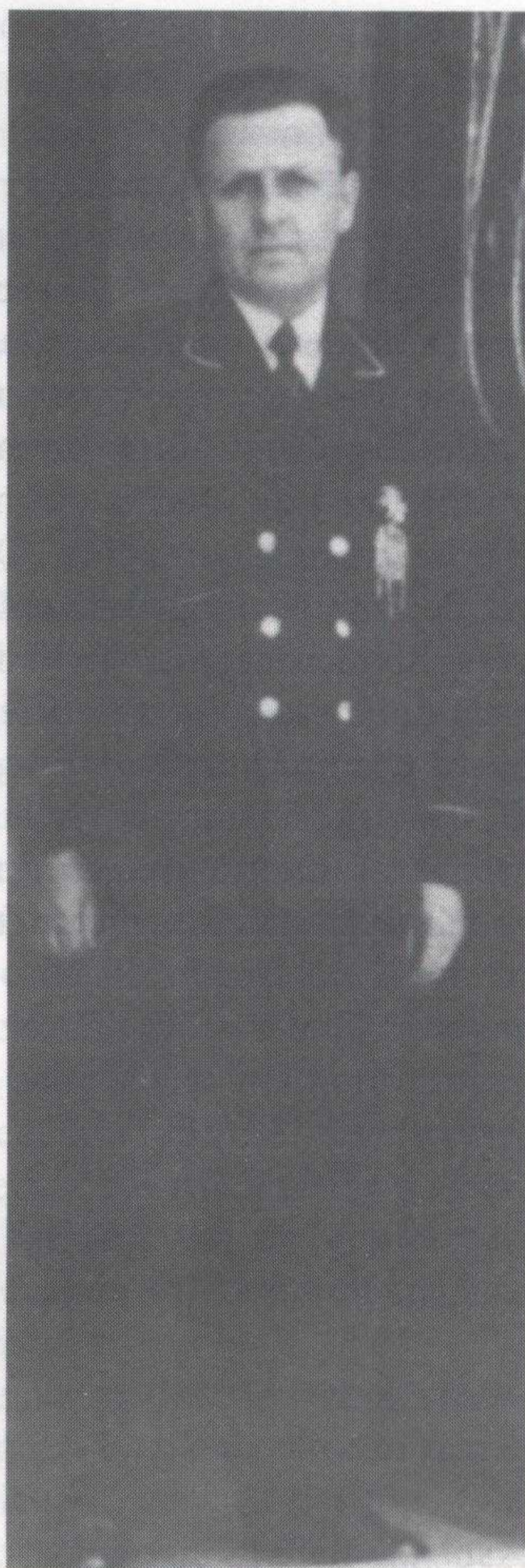
Onder meer voor vestiging van de kunstzijde-industrie was bedoelde plaats ook niet van belang ontbloot. Niet voor niets heeft deze industrie een eigen spoorwegaftakking. Bij het station heeft ooit ook een fabriek voor spoorwegmaterieel gestaan, later de Edesche Machinefabriek en daarna Wolf's IJzergieterij. De fabriekshal heeft onder de naam Apollohal nog dienst gedaan als ontspanningscentrum voor hier gelegerde militairen van de bevrijdende legers.

Met vierde bodebus werd serie in het museum compleet

Een kleine oorzaak met een niet onbelangrijk gevolg. Een praatje van mevrouw Groen (jawel, nòg actief in het Historisch Museum Ede) met een bezoeker leidde tot een interessante aanwinst: de vierde Edese bodebus. Er waren er drie in het museum, maar waar zou nummer vier zich kunnen bevinden? In Zwitserland. Dat bleek toen mevrouw Groen geruime tijd geleden met iemand over de bodebussen sprak. Nu is de zoekgewaande bodebus terug op de basis.

Als we iets willen onthullen over het fenomeen dat bodebus heet, wordt het ons gemakkelijk gemaakt door een verwijzing naar een artikel van de vroegere gemeente-archivaris J. Das in onze eigen Zandloper (editie 1983/3). Tussen de organen van overheid (provinciale en gemeentebesturen) heeft steeds een of andere vorm van overbrenging van "stukken" bestaan. Voor dat eervolle karwei had men vroeger "busdragende" boden in dienst, mannen die de brieven vervoerden in langwerpige ronde trommels met het wapen van de provincie of de gemeente. Heel officieel dus. Toen de stukken in aantal en omvang toenamen (er is wat dat betreft niets nieuws onder de zon...) werden de bussen vervangen door leren of linnen zakken. Maar toen doemde er een groot probleem op: hoe konden de officiële boden onderscheiden worden van de "gewone" postbode? Door een soort onderscheidingsteken, aldus het lumineus idee van iemand. Dat teken werd een metaal, schildvormige plaat, vaak in de vorm van een plat busje, met daarop het wapen van gemeente of provincie.

We ontleen verder aan het artikel van J. Das dat de Edese municipaliteit (gemeentebestuur) op 22 februari 1795 besloot de vier ambtsboden te voorzien van een bodebus. Zilversmid J. van den Bergh te Arnhem maakte de zilveren bussen voor de

Een foto uit 1940 of daaromtrent. De heer Kees de Klein, met op zijn linkerborst de bodebus, aan de deur van het toenmalige gemeentehuis.

en ook de gemeentelijke administratie som van f 117,20. Oorspronkelijk zal op de bodebussen het (ook in 1795 vastgestelde) wapen van Ede hebben gestaan, later werd dat vervangen door de Napoleontische adelaar met het randschrift "Canton Ede". Er waren in 1794 dus vier ambtsboden, vermoedelijk voor elk kerspel een. Die van Ede en Lunteren streken een jaarsalaris op

van respectievelijk dertig en vijftien gulden, de beide anderen zullen wel per opdracht betaald zijn. Ter vergelijking voegde Das toe dat de beide veldwachters in Ede een salaris van 130 gulden hadden, plus een vergoeding van twaalf gulden voor het houden van een "manvaste" hond. Na de Bataafs-Franse tijd werden de boden weliswaar gehandhaafd, maar als gevolg van bezuiniging bij de overheid (alweer: niets nieuws onder de zon) ging het salaris voor die nevenfunctie - want dat was het in den beginne - flink omlaag. Na 1 januari 1860 was er budgettair nog slechts ruimte voor één bode voor de hele gemeente. Doch die mocht wel fier zijn bodebus blijven dragen. De heer Das stelde destijds vast dat van de vier Edese bodebussen er zich drie bevonden in het museum van Oud Ede. "Waar de vierde is gebleven, is helaas niet bekend". Nu wel. De laatste gemeentebode die de bodebus (de vierde met het wapen

van Ede) heeft gedragen, was Cornelis Adrianus de Klein, bij zeer velen toen bekend als Kees de Klein. Hij heeft het tot chef-bode gebracht. Een dochter van hem heeft op het gemeentehuis gewerkt en zij is in het bezit gekomen van de bodebus die haar (in 1976 op 75-jarige leeftijd overleden) vader had gedragen.

Na haar huwelijk ging mevrouw Waaijensberg-De Kleine in Zwitserland wonen; daar heeft de bodebus als een zeer bijzonder kleinood in de woonkamer aan de muur gehangen. De familie keerde na dertig jaar terug naar Ede en toen ging ook de bodebus - waar voorheen in officiële kring eigenlijk helemaal geen belangstelling voor had bestaan - mee terug. Een zuster van mevrouw Waaijensberg had van mevrouw Groen begrepen dat in het museum de vierde bodebus ontbrak. En die is thans keurig afgeleverd. Het kwartet is compleet te zien!

Gemeentearchivaris is enthousiast aan haar vele taken begonnen

Voor het eerst in de geschiedenis van de gemeente Ede is - per 1 juni van dit jaar - door de raad een "heuse" archivaris benoemd. Dat werd mevrouw drs C.C. van der Woude, geboren en getogen in Ede. Enthousiast heeft ze intussen haar taak aangevangen. Haar werkkamer in het raadhuis is eigentijds gemeubileerd, in onze ogen een bijzonder prettige accommodatie voor een nieuwe start.

Na de gym-opleiding aan het Marnix College kon mevrouw Van der Woude toegeven aan haar wens een opleiding te volgen voor het archivariaat. Ze ging studeren aan de universiteit van Gent. Waarom juist daar? De reden is dat de geschiedenisstudie aan de Belgische universiteiten meer elementen van het archiefwezen bevat dan die aan de Nederlandse. Na Gent bracht mevrouw Van der Woude een extra studiejaar door aan de universiteit van Nijmegen, met het doel zich eigen te maken hoe historische gegevens met gebruikmaking van de computer kunnen worden verwerkt. Daarna heeft ze nog een jaar les gehad aan de Archiefschool in Den Haag met o.m. een stage op het Rijksarchief van Zuid-Holland.

Na deze laatste opleiding kreeg mevrouw Van der Woude twee deelfuncties; ze werd directeur van de Koninklijke Vereniging

van Archivarissen in Nederland en voor de overige vijftig procent deed ze een inventarisopdracht op het Rijksarchief in Zwolle. Intussen was ze getrouwd, haar man kreeg een baan in Velp en het echtpaar ging in Ede wonen. Mevrouw Van der Woude heeft de genoemde functies resp. vier en drie en een half jaar vervuld. Toen ze hoorde van de vacature bij de gemeente Ede, is ze gaan solliciteren.

Veel taken

De archivaris ziet haar taak verdeeld in twee hoofdbestanddelen. Primair dient ze rekening te houden met bestaande wettelijke taken en bevoegdheden en daarnaast impliceert de taakomschrijving een duidelijke cultuurhistorische opdracht. In haar werk wordt ze bijgestaan door een vijftal medewerkers. De wettelijke taken omvatten het beheer van het gemeentearchief en het toezicht op de niet-overgebrachte archieven. Vóór medio dit jaar berustte het beheer formeel bij de gemeentesecretaris en het toezicht bij de provinciaal inspecteur der archieven.

Wat precies houdt de beheerstaak in? Dit:

- het goed bewaren van de gemeentelijke archieven;
- het beschikbaar stellen van deze archieven aan onderzoekers (met name wetenschappers), amateur-historici en genealogische speurders;
- openstellen van het archief ten behoeve van bijvoorbeeld recht zoekende burgers en ook de gemeentelijke administratie.

Dan die toezichthoudende taak op de niet-overgebrachte archieven. Ook daar willen we wel wat meer van weten. Het blijkt te gaan om de archieven die bij de verschillende gemeentelijke diensten berusten. Mevrouw Van der Woude ziet het als een belangrijke taak om alle archieven voor de toekomst te bewaren. Een actueel pro-

bleem is gelegen in de automatische verwerking van de archiefbestanden. In een grote gemeente als Ede zijn talrijke computerbestanden aanwezig. Nu bestaat het risico dat gegevens worden uitgewist die in de toekomst voor onderzoekers van grote waarde kunnen zijn. "We zullen ervoor moeten zorgen dat zoiets niet gebeurt", zegt de archivaris.

Openleggen

Nu de cultuurhistorische opdracht. Op dit punt is voor de gemeentearchivaris een coördinerende rol weggelegd. Dit met name om het lokale geschiedenisbesef te bevorderen, zowel door wetenschappelijk als door amateuronderzoek. Mevrouw Van der Woude citeerde in dit verband een recente uitspraak van burgemeester Blanken: "Geschiedenis bindt".

Ze is het daar helemaal mee eens. Het openleggen van de plaatselijke geschiedenis is belangrijk voor behoud en ontwikkeling van gemeenschapszin, meent mevrouw Van der Woude. Activiteiten als tentoonstellin-

gen en open dagen kunnen daarbij een belangrijke stimulans zijn.

De ambtenares is nog niet zo lang bezig hier in Ede, maar toch vragen wij haar of er al wat lijn in het werk zit. Wat de beheers-taak betreft is ten behoeve van onderzoekers en gemeentelijke gebruikers de studiezaal heringericht; de openingstijden werden nader vastgesteld. Het toezicht op de niet-overgebrachte archieven wordt op de rails gezet. "Op het cultuurhistorische vlak zullen we hard aan het werk moeten", zegt mevrouw Van der Woude.

We vragen haar hoe ze de relatie ziet tussen het gemeentearchief en de historische musea. "Deze laatste dienen zich naar mijn mening toe te leggen op het verzamelen en exposeren van historische voorwerpen en hier bij het archief zal het accent liggen op de historische geschriften."

Wij van De Zandloper wensen de gemeentearchivaris en haar medewerkers erg veel succes (en ondernemingszin!) toe bij de waardevolle arbeid.

G.W.O.

Films voor archief van Oud Ede

De Vereniging Oud Ede wil haar archief uitbreiden met een afdeling film. Het is bekend dat hier en daar in Ede, met name bij particulieren, filmmateriaal wordt bewaard dat eigenlijk bij Oud Ede thuis hoort. In het archief van die vereniging worden de oude(re) beelden van Ede - want daar gaat het in feite om - niet zonder meer opgeslagen, het bestuur wil ook proberen er iets mee te doen. Langs de weg van montage kunnen nieuwe films worden samengesteld.

Oud Ede heeft er alle begrip voor dat niet

iedereen zomaar historisch filmmateriaal wil afstaan. Dat hoeft ook niet. Maar misschien is het mogelijk er bruikbare kopieën van te maken en die kunnen dan weer benut worden als over bepaalde onderwerpen rolprenten vervaardigd worden. Hoe het zij, Oud Ede houdt zich van harte aanbevolen. Eigenaren van filmmateriaal over Edese zaken en/of personen krijgen bij dezen het vriendelijk verzoek zich in verbinding te stellen met de voorzitter van Oud Ede, mevrouw H.A. Blaauw-De Wit, tel. 08380-11584.

Bandpraat vaak heel erg nuttig

Wat kun je doen met je herinneringen aan bijzondere dingen en bijzondere mensen? Natuurlijk, je kunt ze opschrijven. Maar meestal komt daar niets van terecht. Toch kan het van belang zijn bepaalde gegevens voor latere geslachten te doen bewaren.

Vanuit die optiek heeft het bestuur van de Vereniging Oud Ede gemeend bandopnamen te moeten laten maken bij Edenaren die zinnige dingen te vertellen hebben over vroeger.

Die mensen zijn gelukkig nog onder ons. Maar nu komt de vraag om de hoek kijken wie tijd, zin en interesse heeft om die opnamen te maken. Het Historisch Museum Ede beschikt over een bruikbare cassette-recorder, dat is dus het probleem niet, maar wie wil daarmee op stap gaan? Ook op dit terrein zijn dus vrijwilligers nodig. Zij kunnen zich in persoon of telefonisch bij het museum melden. Welke dames of heren stellen zich beschikbaar?

Lidmaatschap: leuk geschenk

Er wordt in dit goede land wat afgepiekerd over passende cadeaus voor verjaardagen en mogelijk straks voor Sint en Kerst. Een voortreffelijk idee is een jaarlidmaatschap van de Vereniging Oud Ede. Voor twee

tientjes bent u klaar. Inbegrepen is onbeperkte toegang tot het Historisch Museum Ede en bovendien regelmatige toezending van De Zandloper. Er is nauwelijks een leuker geschenk denkbaar!

Een beeld als dit

...van de Arnhemseweg in Ede (de tolboom links sluit Achterdoelen af), zulke beelden zijn voorgoed weg. Daarom is de Vereniging Oud Ede zo zuinig op herinneringen aan voorbije tijden. Dáár is het de vereniging om te doen: veel onderzoeken en het waardevolle behouden. Ter ondersteuning van die nobele activiteit mag u enig gewicht in de schaal werpen. Wat te zeggen van twee tientjes contributie voor een heel jaar? Vult u NU de bon in en stuurt u deze naar het secretariaat van Oud Ede: Museumplein 7, 6711 NA Ede.

Nieuw lid van de Vereniging Oud Ede:

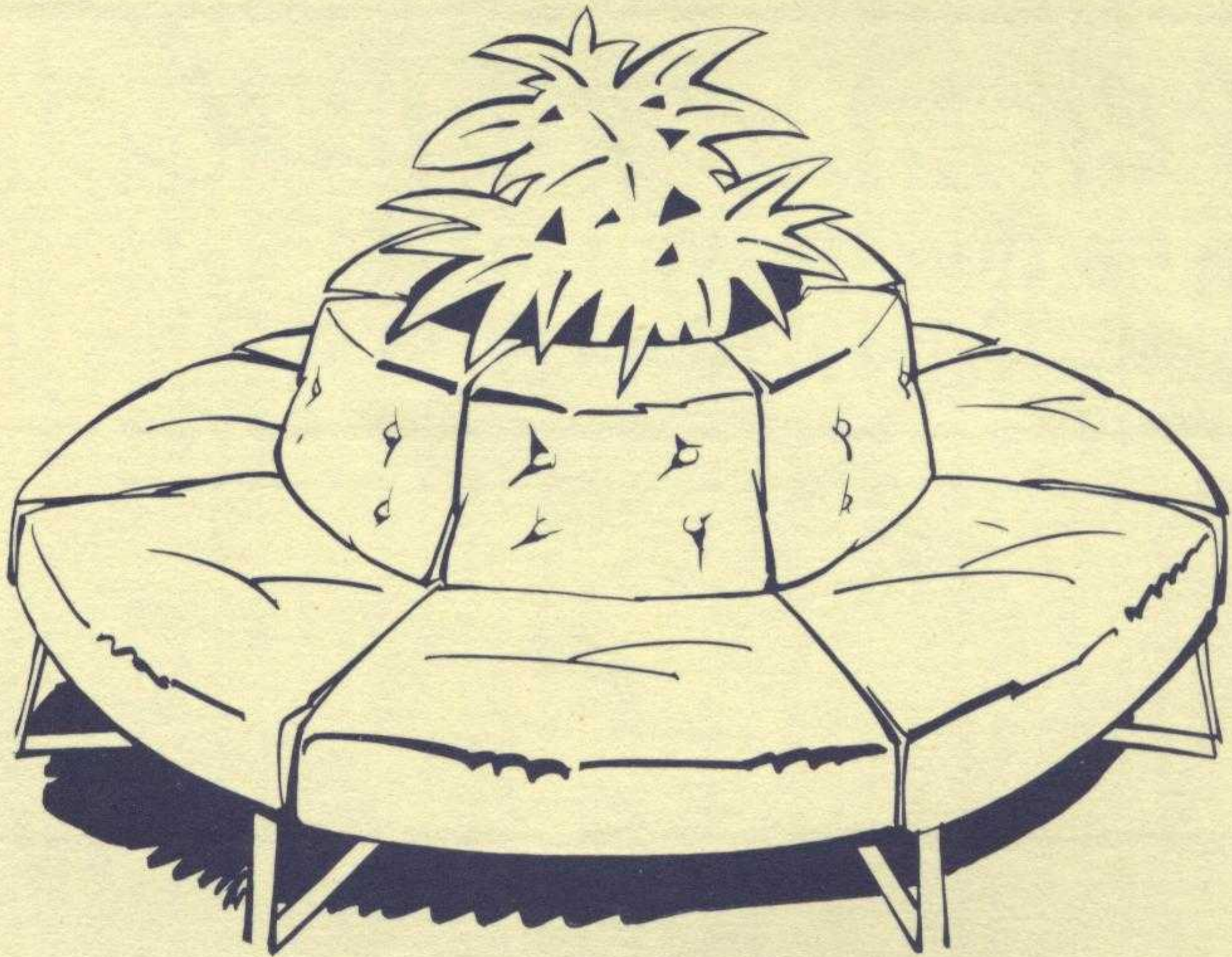
Naam en voorletters (hr/mevr.):

Adres:

Postcode/Plaats:

Geschenk-lidmaatschap opgegeven door:

U zoekt een bank die all-round is.

**Wij zorgen dat u goed zit
met al uw geldzaken.**

Voor elke spaarvorm, verzekering, lening of hypotheek bent u bij de SNS bank aan het goede adres. Maar we bieden u nog veel meer. Bij ons treft u deskundige mensen die u snel helpen. Bovendien kunt u als Privérekeninghouder van de SNS bank gebruik maken van de geldautomaat, waarmee u dag en nacht contant geld kunt opnemen. Geïnteresseerd? Op onze kantoren vertellen wij u er graag meer over.

SNS bank

Net als veel oude Edenaren moesten wij onze stek verlaten. Ons nieuwe pand werd moderner maar de ouderwetse kwaliteit blijft. Kom geheel vrijblijvend naar ons ruime assortiment bloemen en planten kijken.

Kwekerij A. van der Meijden

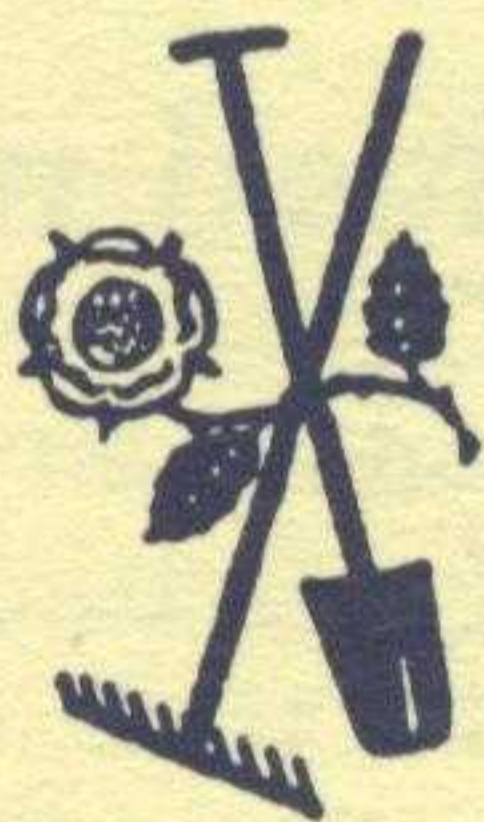
Schaapsweg 80
Ede 15615

hartveroverend

Uw hele nieuwe garderobe samenstellen in één zaak. Omdat alles er is en... alles perfekt is!

VAN DE WEERD
LADY

grotestraat - ede

sinds 1939

Kalverkampweg 3
6718 WJ Ede
Tel: 13835

A. J. Houtman

Tuinplanten
Tegels
Grond

Bielzen
Graszoden
Hout - enz.

OOK TUINAANLEG EN RENOVATIE

**Geen project
of kantoor
is ons te groot!
En geen winkel
te klein!**

Ook dit project,
Historisch Museum Ede
is verzorgd door:

VAN DIJK B.V.

INTERIEUR
VERZORGING

ZANDLAAN 16 - 6717 LP EDE
TELEFOON 08380 - 32359